

СИЛЬВЕСТР СИЛЬВЕСТРОВИЧ МАГУРА (1897—1937)

Г. М. Шовкопляс

Український радянський археолог С. С. Магура, широко відомий у республіці і всій країні наприкінці 20—30-х роках, викреслений з науки і знищений у трагічному 1937 р., невинувато замовчуваний до наших днів і практично незнаний пізнішими поколіннями археологів, народився 2 січня 1897 р. у сім'ї вчителя, а під кінець життя священика с. Гусиного поблизу м. Холм Люблінської губернії (тепер м. Хелм на території Польщі). Після смерті батька знаходився на утриманні свого старшого брата — вчителя середньої школи в м. Ревелі Естляндської губернії (нині Таллінн). Закінчивши ревельську Миколаївську гімназію, 1917 р. вступив до Київського університету, але у 1920 р. перервав навчання і до 1922 р. працював учителем природничих дисциплін та завідувачим школою при цукроварні у м. Гайсині на Східному Поділлі (зараз Вінницької обл.).

Відновивши за відрядженням профспілки навчання у Київському інституті народної освіти (так став називатися університет), С. С. Магура одночасно навчався й у Київському археологічному інституті. В цих вузах, особливо в останньому, йому пощастило вчитися у багатьох відомих вчених: академіків С. О. Фремова, М. Ф. Біляшівського, О. П. Новицького, А. М. Лободи і П. А. Тутківського, професорів В. Г. Ляскоронського, Ф. Л. Ернста, В. Ю. Данилевича, В. Є. Козловської.

Закінчивши навчання і одержавши ґрунтовну підготовку з археології, С. С. Магура у 1925 р. був зарахований співробітником археологічного відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка (нині Державний історичний музей Української РСР), де зразу ж активно включився до вивчення різноманітних археологічних пам'яток на

Україні, особливо до їх польових (експедиційних) досліджень.

Уже в тому ж 1925 р. він бере участь в розкопках залишків поселення давньоземлеробських племен середнього етапу розвитку так званої трипільської культури (III тис. до н. е.) біля с. Томашівки поблизу м. Умані на Черкащині, здійснюваних експедицією Всеукраїнського археологічного комітету, очолюваною археологом П. П. Курінним¹.

Трипільська тематика серйозно цікавила С. С. Магуру й раніше, ще під час навчання в Археологічному інституті, а після його закінчення визначила й участь саме в цій експедиції. Підтвердженням цього може служити підготовка ним цікавих статей про побут трипільських племен, опублікованих уже в наступному році².

1926 р. під керівництвом відомого українського археолога та історика мистецтва й архітектури М. О. Макаренка він бере участь в розкопках залишків античної пам'ятки — давньогрецького міста-держави Ольвії на правому березі Бузького лиману в околицях с. Парутине Очаківського району Миколаївської області, яке проіснувало близько 1000 років й було засноване іонійськими греками з Малої Азії у VI ст. до н. е. Досліджувалися залишки

© Г. М. ШОВКОПЛЯС, 1992

архітектурних пам'яток біля так званого Зевсового кургану в центральній частині Верхнього міста³.

На той же рік припадає й початок його перших самостійних польових досліджень — дворічної археологічної розвідки в районі Гайсина. Серед виявлених між хут. Млинки і с. Карбівка на правому березі р. Соб (притока Південного Бугу) пам'яток ним було виділено досить виразну групу залишків поселень культури полів поховань черняхівського типу (II—IV ст. н. е.), названих, слідом за поширеним на той час в українській археології поглядом — «залишками культури римської доби», без певного етнічного визначення⁴.

Внаслідок археологічної розвідки вздовж р. Остра (притока Дніпра) між містами Козелець та Остер на Чернігівщині (1927 р.), виявлено нові пам'ятки різних історичних епох минулого, зокрема, залишки, за його визначенням, стоянок неолітичного періоду (найпевніше, поселень епохи міді-бронзи. — Г. Ш.), поблизу сіл Кривицьке, Борки, Пушкарі та ін.⁵

У 1927—1930 рр. С. С. Магура навчався в аспірантурі Всеукраїнського історичного музею і на матеріалах його багатих фондів підготував промовну (дисертаційну) роботу: «Обробка кістки та рогу у слов'ян Київської землі за княжих часів (раннього феодалізму)», яку захистив на засіданні Науково-виробничої ради музею на звання наукового робітника в галузі археології 12 травня 1931 р. На захисті з позитивною оцінкою підготовленої праці виступили М. О. Макаренко, Ф. Л. Ернст, П. П. Курінний, В. Є. Козловська та ін.

Описова частина рукопису цієї праці (111 ст.) під назвою «Обробка кістки та рогу у слов'ян княжих часів у Середній Наддніпрянщині» зберігається зараз в Науковому архіві Інституту археології Академії наук України (ВУАК.— 116/38а). На жаль, частина тексту з висновками відсутня.

В цій праці враховані матеріали В. В. Хвойки з розкопок багатьох давньоруських пам'яток Кисва, Білогородки, Витачева, Шарків, Колончі; В. Є. Геце в Сахнівці; М. Ф. Біляшівського на Княжій Горі та ін. на території сучасних Київської та Черкаської областей. Вона містить досить детальний опис кожної окремої речі (навіть із зазначенням музейного інвентарного номера), звернуто увагу на техніку виготовлення, оздоблення і функціональне призначення. Праця не втратила свого значення і в наші дні й може бути використана при підготовці каталогів музейних фондів.

Навчаючись в аспірантурі, С. С. Магура опановує знаннями з археології України, бере активну участь в експедиційних дослідженнях, вивчає матеріали музейних фондів, друкує ряд праць з різної тематики.

Так, у 1929 р., знову під керівництвом М. О. Макаренка, він працює в експедиції поблизу м. Сум, метою якої було вивчення слов'янських пам'яток кінця I тис. н. е., зокрема так званої роменської культури VIII—X ст., виділеної свого часу М. О. Макаренком на основі дослідження пам'яток поблизу м. Ромен Сумської області⁶. Матеріали з розкопок на поселенні в уроч. Крейдіще (Старе Крейдіще) біля хут. Зелений Гай на правому березі долини р. Псла поблизу Сум — уламки глиняного посуду з орнаментом, за його словами, типовим для слов'янської доби — він справедливо співставив з матеріалами Роменського та Бурімського городищ⁷. Це поселення, як і інші пам'ятки цього урочища, внесено до реєстру пам'яток роменської культури з посиланнями на їх першовідкривачів М. О. Макаренка і С. С. Магуру⁸.

Аналогічне поселення обстежено й на лівому березі Псла, поблизу хут. Тополі в 7 км від Сум. У Пищанській лісовій дачі Іволжанського лісництва на великому могильнику того ж часу розкопано 12 слов'янських курганних поховань. П'ять таких самих могил з 15 розкопано й на могильнику в Краснянському лісі⁹.

1930 р. С. С. Магура побував у м. Коростені на Житомирщині з завданням організувати археологічну експедицію для запобіжних розкопок одного з давньоруських городищ, якому загрожувало зруйнування¹⁰.

У тому ж році він взяв участь в роботі першої в нашій країні комплексної новобудови Дніпровської археологічної експедиції, очолюваної академіком Д. І. Яворницьким, яка працювала у 1927—1932 рр. в зоні будівництва і затоплення Дніпровської гідроелектростанції, розкопавши там кілька поховань епохи міді-бронзи з мегалітичними спорудами під курганными насипами біля с. Кушугуми поблизу м. Запоріжжя. Про результати досліджень він до-

повів наприкінці року на засіданні Всеукраїнського археологічного комітету. Була підготовлена й звітна стаття «Археологічні розкопки коло с. Кушугуми Запорізького району року 1930». Сама стаття не збереглася, але основні її положення викладені в короткій видавничій рецензії П. П. Курінного. З позитивного змісту рецензії випливає, що С. С. Магура успішно виконав наукове завдання. З рецензії ми дізнаємося, що він був одним з перших археологів України, який застосував найновішу на той час, запроваджену Всеукраїнським археологічним комітетом, методику розкопок курганів: повне знєсення їх насипів¹¹.

Як зазначалося, на час аспірантського навчання С. С. Магури припадає підготовка ним ряду публікацій про різні групи археологічних пам'яток та рецензій на праці інших авторів. Так, у 1926 р. біля с. Жаботин Кам'янського району Черкаської області випадково знайдено дві цікаві металеві посудини. Вони потрапили до Всеукраїнського історичного музею у 1927 р. і стали об'єктом вивчення С. С. Магури, який опублікував про них невелику статтю, продатувавши знахідки так званим гальштатським часом (VII ст. до н. е.)¹². На думку пізніших дослідників, ці посудини зі «звіриними» ручками кавказького походження і відповідають ранньому етапові розвитку культури місцевого населення Правобережного лісостепоного Придніпров'я у так званий скіфський час¹³. В наступному випуску того ж видання і за той самий рік надрукована й друга стаття-огляд, своєрідна археологічна карта випадкових знахідок у 1927 р. Вона охопила матеріали широкого хронологічного діапазону — від стародавнього кам'яного віку до пізнього середньовіччя (XVII—XVIII ст.), що походять з територій Київської, Черкаської, Полтавської та Херсонської областей¹⁴.

Про широку обізнаність С. С. Магури з різними археологічними пам'ятками України та проблемами археології республіки свідчать його рецензії та праці інших дослідників, опубліковані у 1930—1931 рр. Перша з них, надрукована у «Записках Всеукраїнського археологічного комітету» (К., 1930.— Т. 1.— С. 318—321), стосується статті професора Кам'янець-Подільського інституту народної освіти В. О. Гериновича, де йдеться про випадкові знахідки біля сучасного с. Велика Слобідка Кам'янець-Подільського району на Хмельниччині — поховання в кам'яній гробниці, відомій також під назвами кисти і скринькового гробу, та скупчень «точків» перепаленої глини-печини з відбитками дерева. В. О. Геринович без достатніх підстав об'єднав ці знахідки в один комплекс, визначивши їх ранньотрипільську належність і продатувавши за тодішніми уявленнями «ранньонеолітичним періодом»¹⁵.

С. С. Магура досить переконливо спростував основні висновки автора статті, починаючи з того, що ці знахідки належать до різних археологічних культур. Поховання в кам'яних склепах-гробницях, — відзначив рецензент, — належать до так званої волино-подільської мегалітичної культури — різновиду (одного з варіантів) поширеної в Середній Європі культури кулеподібних посудин («шаровидних амфор»). «Точки» з перепаленої глини справді належать до трипільської культури. Але ці культури не мають нічого спільного між собою ні за походженням, ні за етнічною належністю. Різними були й основні території їх поширення та час існування. Що до Поділля, то воно було місцем, куди частково проникали в різний час носії обох цих культур, залишивши там свої пам'ятки: спочатку трипільці, що просувалися з південного сходу, а потім «шаровики» — з північного заходу. Разом з тим обидві належать до мідного віку або енеоліту. Спростовано й думку автора статті про виключну унікальність опублікованих ним пам'яток та їх притаманність лише для цієї частини Поділля. Рецензент С. С. Магура переконливо довів, що пам'ятки обох культур поширені також і в інших районах Поділля й поза ним.

У другій рецензії здійснено детальний аналіз опублікованої за кордоном цікавої праці М. О. Макаренка про ранній залізний вік Євразії, зокрема про зв'язки гальштатської культури Середньої Європи з ранньоскіфською культурою півдня Східної Європи, підготовленої, головним чином, на матеріалах з археологічних пам'яток України¹⁶. С. С. Магура цілком справедливо відзначає ґрунтовність доказів автора та основних положень¹⁷.

Науковий інтерес праці С. С. Магури до археологічних пам'яток, результатів їх досліджень та розвитку археології в республіці, привели до

створення й видання ним першого покажчика радянської літератури з археології України за 1917—1928 рр., який включає понад 250 назв¹⁸.

Закінчивши аспірантуру і захистивши у 1931 р. свою працю на звання науковця в галузі археології, С. С. Магура став одним з досить досвідчених і знайомих археологів широкого профілю на Україні. Ці обставини й визначили його подальшу наукову діяльність. Уже в тому ж році він переходить працювати до створеного тоді на Україні Археологічного музею Всеукраїнської Академії наук, який згодом тимчасово й очолював¹⁹. З великою енергією він займався збиранням матеріалів для експозиції і фондів музею і не його вина, що останній не був відкритий для відвідувачів, а потім і зовсім ліквідований у зв'язку з так званою реорганізацією Академії²⁰.

У 1932—1933 рр. С. С. Магура за дорученням Всеукраїнського історичного музею здійснив масштабні експедиційні дослідження на одній з найдавніших ділянок Києва — Замковій горі (вона ж Флорівська й Киселівка), надзвичайно важливі для вивчення давньої історії міста.

Особливу увагу було приділено вперше виявленим на той час у Києві керамічним та іншим матеріалам VII—IX ст., що характеризували культуру населення часів, які безпосередньо передували становленню давньоруського міста — майбутньої столиці Київської Русі. Дослідник цілком слушно співставив матеріали з Києва з синхронними їм матеріалами лівобережних пам'яток згадуваної вже роменської культури, вказуючи на їх (матеріалів з Замкової гори) можливе існування й у інших районах Дніпровського Правобережжя²¹. І дійсно, залишки поселення з такою керамікою виявив Т. М. Мовчанівський уже в наступному 1933 р. в уроч. Лука в околицях давньоруського Райковецького городища поблизу м. Бердичева на Житомирщині²². Пізніше такі пам'ятки стали відомі й у інших районах Правобережжя і були виділені в досить виразну групу під назвою «пам'яток типу Луки-Райковецької», продатованих VII—IX ст.²³ Як бачимо, С. С. Магура був першовідкривачем цієї групи пам'яток, але, на жаль, виявлення їх пізніше було приписане іншим дослідникам.

Важливі також результати розкопок давньоруського та пізньосередньовічного культурних шарів на Замковій горі. В першому з них виявлено заглиблені житла — ремісничі майстерні з матеріалами XI—XII ст., які свідчать про те, що ця гора була одним з основних ремісничих центрів стародавнього Києва, а в другому — матеріали XIV—XV ст., коли вона стала місцем перебування литовської адміністрації в спеціально для неї спорудженому великому дерев'яному замкові. Від нього гора стала називатися Замковою, а від воєводи Кісіля — Киселівкою²⁴.

Розкопки у Києві С. С. Магура проводив і у 1935 р., коли з новою забудовою Верхнього міста («місто Володимира» — пізніше садиба Трубецького — тепер середня школа № 25 по вул. Володимирській, 1), було розкопано значну площу давньоруського культурного шару з залишками напівземлянкових жител XI—XIII ст. з глинобитними печами та різноманітними виробами²⁵.

В середині 30-х років С. С. Магура став одним з провідних українських радянських археологів, одним з фундаторів створеного в 1934 р. (на основі ліквідованих під час реорганізації ВУАН її Всеукраїнського археологічного комітету та Кабінету антропології ім. Ф. Вовка) Інституту історії матеріальної культури, його старшим науковим співробітником.

Як відомо, однією з позитивних сторін діяльності ІІМК ВУАН (у 1938 р. перейменованого в нині існуючий Інститут археології АН УРСР) і важливою заслугою в розвитку радянської археології на Україні було створення ряду великих багаторічних комплексних експедицій для дослідження значних груп пам'яток в окремих регіонах республіки, до участі в роботі яких широко залучались співробітники центральних археологічних, музейних та інших установ Москви і Ленінграда.

Одну з таких експедицій — Трипільську — очолив у 1934 р. С. С. Магура і керував нею до 1937 р. До участі в її роботі були запрошені, зокрема, наукові співробітники Державної Академії історії матеріальної культури Т. С. Пассек з Москви та Є. Ю. Кричевський з Ленінграда²⁶, які пізніше стали відомими фахівцям в галузі вивчення пам'яток і висвітлення історії населення цієї яскравої давньої культури Південного Заходу Східної Європи.

Основними об'єктами робіт Трипільської експедиції на перспективу планувались (і були здійснені) масштабні розкопки відомих ще з часів В. В. Хвойки наприкінці XIX ст., але недостатньо і недосконало досліджених, залишків поселень в районі с. Трипілья Обухівського району на південь від Києва, зокрема, в околицях сусіднього з ним с. Халеп'я²⁷.

Завдяки послідовному застосуванню С. С. Магурою нової методики дослідження археологічних пам'яток шляхом одночасного розкриття їх культурного шару на значних площах, виявлено й детально вивчено залишки різних давніх об'єктів та комплексів, зокрема, жител з глинобитними підлогами, рештки яких визначалися раніше як культові споруди («поховальні площадки»); реконструйовано житла, часом досить значні за розмірами і складні за влаштуванням; встановлено їх розміщення на поселеннях. Наприклад, у вигляді кола на поселенні в уроч. Коломийщина І. Найістотніших результатів в роботі досягла група співробітників за участю й під безпосереднім керівництвом С. С. Магури. Виявлений значний речовий матеріал дозволив по-новому та повніше висвітлити різні боки господарського і громадського життя, побуту й духовної культури мешканців таких поселень.

Наслідки роботи експедиції частково висвітлено в публікаціях і звітах її керівника²⁸, готувався фундаментальний збірник звітів про дослідження окремих об'єктів та комплексів.

У 1936 р., одночасно з розкопками в Халеп'ї, за планом роботи Трипільської експедиції, С. С. Магура здійснив розвідку та невеликі розкопки на трипільському поселенні біля с. Володимирівки на Кіровоградщині, поклавши цим початок його широким дослідженням у повоєнні роки. При розкопках у Володимирівці С. С. Магура виявив, зокрема, залишки понад 40 жител і наніс їх на план, знайшов частину однієї з досить виразних глиняних моделей трипільського житла, орнаментовану художнім розписом. В одному з жител виявлено округлі підвищення з перепаленої глини, діаметром близько 1,5 м, кожне з яких мало по чотири виступи, орієнтовані за сторонами світу. Дослідник визначив їх культове призначення як жертвників²⁹.

За своїми масштабами та науковими наслідками дослідження Трипільської експедиції, очолюваної С. С. Магурою, посіли одне з найвищих місць в усій радянській археології того часу, а науковий та організаційні таланти її керівника досягли свого найвищого розквіту і загального визнання. Останнє підтверджується його характеристикою як дослідника, даною у травні 1937 р. провідною археологічною установою Радянського Союзу — Державною Академією історії матеріальної культури ім. М. Я. Марра в особі її Інституту історії докласового суспільства, за підписами директора і вченого секретаря — відомих радянських археологів В. Й. Равдонікаса та П. М. Третьякова³⁰: «С. С. Магура добре відомий серед радянських археологів, як один з активніших польових працівників, фахівців й один з найкращих знавців ряду проблем з української археології, зокрема, так званої «трипільської культури».

В Інституті знаходиться на редагуванні збірник матеріалів праць Трипільської експедиції, очолюваної С. С. Магурою, й серед них велика стаття С. С. Магури з витьягом польового щоденника про розкопки «площадки № 1». Ця стаття засвідчує добру підготовку автора в області методики археології, вміння критично ставитися до пам'ятки, як об'єкта польового дослідження й підготовлювати її повноцінне використання як історичного джерела.

С. С. Магура протягом ряду років керував роботами Трипільської експедиції, в якій брали участь крім працівників ІІМК АН УРСР, співробітники ГАІМК і МОГАІМК. В результаті усіх цих робіт дослідження Трипільської експедиції, що були проведені на бездоганно високому науково-методичному рівні, стали визначним внеском в науку й вирішили цілу низку складних проблем з історії первісного суспільства на території УРСР».

С. С. Магура був не лише здібним і, безперечно, перспективним науковцем, але й доброю товариською людиною, активним учасником багатьох громадських справ колективів, де йому доводилось працювати. Він правдив широко пропагандистсько-просвітницьку роботу: організовував краєзнавчі екскурсії для робітників, читав науково-популярні лекції на заводах і в робітничих клубах, брав участь у ліквідації неписьменності серед дорослих та в профспілковій роботі.

На великий жаль, плідна наукова праця і громадська діяльність С. С. Магури трагічно обірвалися разом з життям у 1937 р. внаслідок безпідставних тяжких звинувачень. Посмертно він реабілітований у 1960 р. Всі його друковані праці були заборонені, вилучені з обігу і зникли з поля зору пізніших поколінь дослідників. Дуже прикро й те, що більша частина його рукописних праць, частково або й цілком, зокрема згаданий великий звіт про наслідки розкопок на поселенні Коломийщина I в Халеп'ї, були привласнені його невдячними колегами по Трипільській експедиції і пізніше неодноразово публікувалися ними під власними прізвищами без посилання та згадки імені справжнього автора ³¹.

Жодного разу не згадувалося ім'я С. С. Магури й на I науковій конференції Інституту археології Академії наук УРСР у травні 1939 р. у Києві, спеціально присвяченій висвітленню підсумків вивчення трипільської культури, зокрема результатів багаторічних досліджень організованої і керованої ним Трипільської експедиції ³², хоча його заслуги в її успішній роботі нещодавно високо оцінювались тими ж його колегами ³³.

Ще більший жаль і подив викликає така сама поведінка щодо С. С. Магури й сучасних дослідників трипільської культури, які невідомо з яких причин повністю ігнорують цілком очевидні факти, зокрема, його місце і роль у вивченні цієї яскравої археологічної культури в минулому нашої Батьківщини ³⁴. Що це — злий намір чи повне незнання?!

Тепер, у час гласності й ліквідації «білих плям» нашої історії, подібне не повинно мати місце ніде, в тому числі й в науці. Пора відновити справедливість і з вдячністю віддати належне невтомному трудівникові на ниві розвитку української археології Сильвестру Сильвестровичу Магурі. Необхідно довести до широкого загалу дослідників всі відомості про його життя, науки здобутки і громадську діяльність. Все варте уваги з його рукописної спадщини повинно бути опубліковано й введено до наукового обігу.

Археологічні матеріали з пам'яток, досліджених С. С. Магурою, зокрема на Замковій горі у Києві та з поселень в уроч. Коломийщина I біля с. Халеп'я, зберігаються в Державному історичному музеї Української РСР і представлені в його експозиції.

Син С. С. Магури — Ігор Сильвестрович, доктор біологічних наук, співробітник Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР, зберіг і передав музею ряд документів про дослідника ³⁵.

Батьківщина пам'ятає і глибоко шанує своїх славних синів. Українська археологія повинна знати своїх фундаторів і першопрохідців, а сучасні і майбутні покоління археологів — своїх попередників. Одним з цієї плеяди був і назавжди залишається С. С. Магура.

Примітки

¹ Курінний П. П. Розкопки біля с. Томашівка // Коротке звітання ВУАК за археол. досл. року 1925.— К., 1926.— С. 54—60.

² Магура С. С. Питання побуту на підставі залишків трипільської культури // Трипільська культура на Україні.— К., 1926.— С. 97—112; Магура С. С. Побут по залишках трипільської культури // Червоний шлях.— 1926.— № 11.— С. 125—140.

³ Макаренко М. О. Ольбія // Коротке звітання ВУАК за рік 1926.— К., 1927.— С. 90—105; Рудинський М. Я. Археологічні досліди року 1926 // Там же.— С. 12.

⁴ Магура С. С. Коротке звітання про археологічні розшуки на Козелеччині та в околицях Гайсина // Наук. арх. ІА АН УРСР (ВУАК).— № 116/38.— С. 1, 2.

⁵ Там же.— С. 1.

⁶ Макаренко Н. Е. Отчет об археологических исследованиях в Полтавской губернии // ИАК.— 1907.— Вып. 22.— С. 142—144; Макаренко М. О. Городище «Монастирище» // Записки Исторической секції ВУАН: Наук. зб. за рік 1924.— 1925.— Вып. 29.— С. 3—23.

⁷ Магура С. С. Археологічні досліди на Сумщині року 1929 // Хроніка археології та мистецтва.— 1930.— Ч. I.— С. 32—36; Магура С. С. До питання про стару слов'янську кераміку часів родоплемінного ладу // Наук. зап. ПМК (ВУАН).— 1934.— Кн. I.— С. 55.

⁸ Ляпушкин И. И. Днепровское лесостепное Левобережье в эпоху железа.— М.— Л., 1961.— С. 255, 256 (Материалы и исследования по археологии СССР; № 104); Сухобоков О. В., Моця О. П. Давньоруські пам'ятки поблизу хутора Зелений Гай Сумської області // Археологія.— 1987.— 58.— С. 85—94.

⁹ Магура С. С. Археологічні досліди на Сумщині року 1929.

- ¹⁰ Журнал зборів археологічного відділу ВУАКУ від 18.IV.1930 р. // Наук. арх. ІА АН УРСР (ВУАК).— 356.— С. 5.
- ¹¹ Курінний П. П. Рецензія на працю С. Магури «Короткий звіт про археологічні дослідження Кушугуми Запорізького району» // Наук. арх. ІА АН УРСР (ВУАК).— № 563.
- ¹² Магура С. С. Дві мідяні посудини з Черкащини // Хроніка археології та мистецтва.— 1930.— Ч. 1.— С. 53—56.
- ¹³ Археологія Української РСР.— К., 1971.— Т. 2.— С. 77.
- ¹⁴ Магура С. С. Випадкові знахідки на р. 1927; (З архіву ВУАКУ) // Хроніка археології та мистецтва.— К., 1930.— Ч. 2.— С. 49—57.
- ¹⁵ Геринович В. О. Стоянка неолітичної людини біля с. Великої Мукші «Китайгородського району Кам'янець-Подільської округи» // Записка Кам'янець-Подільського інституту народної освіти.— Кам'янець-Подільський, 1926.— Т. 1.— С. 14—17.
- ¹⁶ Makarenko N. La civilisation des Scythes et Halstatt-Eurasia Septentrionalis Antiqua.— Helsinki, 1930.— S. 22—48; il.
- ¹⁷ Хроніка археології та мистецтва.— К., 1931.— Ч. 3.— С. 99—101.
- ¹⁸ Магура С. С. Бібліографічний покажчик з археології // Записки ВУАК.— К., 1930.— Т. 1.— С. 337—356.
- ¹⁹ Протокол Президії ВУАН від 31.VII.1933 р.— № 16.— Поточні справи.
- ²⁰ Шовкопляс І. Г. Археологічний музей Академії наук УРСР // Вісн. АН УРСР.— 1970.— № 7.— С. 60.
- ²¹ Магура С. С. До питання про стару слов'янську кераміку часів родоплемінного ладу: (З приводу розкопів на горі Киселевці в Києві 1932 р.) // Наук. зап. ПМК.— 1934.— Кн. 1.— С. 53—74.
- ²² Мовчанівський Т. М. Райковецьке городище XI—XIII ст.; (Попереднє повідомлення про дослідження городища за 1929—1934 рр.) // Наук. зап. ПМК.— 1935.— Кн. 5—6.— С. 132.
- ²³ Гончаров В. К. Лука-Райковецкая // Матеріали и исследования по археологии СССР.— 1963.— № 108.— С. 283—315.
- ²⁴ Магура С. С. Розкопки на горі Киселевці в Києві 1933 р. // Наук. зап. ПМК.— 1934.— Кн. 1.— С. 212.
- ²⁵ Магура С. С. Київська археологічна експедиція 1935 р. на території кол. садиби Трубецького: Щоденник розкопів // Наук. архів ІА АН УРСР.— ПМК/Київ.— № 1.
- ²⁶ Шовкопляс І. Г. Розвиток радянської археології на Україні (1917—1966).— К., 1969.— С. 18, 19.
- ²⁷ Хвойка В. В. Каменный век Среднего Приднепровья // Труды XI Археологического съезда в Киеве.— Т. 1.— М., 1901.— С. 764—812.
- ²⁸ Магура С. С. Експедиція 1934 р. для дослідження пам'яток трипільської культури // Наук. зап. ПМК.— 1934.— Кн. 2.— С. 67—95; Магура С. С. Дослідження т. зв. «трипільської культури» // Там же.— 1935.— Кн. 3—4.— С. 104; Магура С. С. Археологічні роботи по дослідженню трипільської культури: Попередній короткий звіт про наслідки роботи експедиції по дослідженню трипільської культури 1936 р. сс. Халеп'є та Володимирівка // Наук. арх. ІА АН УРСР.— ПМК / Тр. 7а; Магура С. С. Розкопки давнього трипільського селища // Комуніст.— 2 вер., 1936.
- ²⁹ Магура С. С. Археологічні роботи по дослідженню ...
- ³⁰ Зберігається у І. С. Магури.
- ³¹ Пассек Т. С. Трипільське поселення Коломийщина: (Розкопки 1934—1938 рр.) // Трипільська культура.— К., 1940.— Т. 2.— С. 9—42; Пассек Т. С. Звіт про розкопки жител (площадок) № 1, 2, 4, 11 // Там же.— С. 43—177; Пассек Т. С. Периодизация трипольских поселений (III—II тысячелетия до н. э.).— М.— Л., 1949.— (МИА; № 10); Кричевський Є. Ю. Розкопки на Коломийщині і проблема трипільських площадок // Трипільська культура.— К., 1940.— Т. 1.— С. 479—592; Пассек Т. С., Кричевський Є. Ю. Трипольское поселение Коломийщина: (Опыт реконструкции) // КСИИМК.— 1946.— Вып. 12.— С. 14—22; Пассек Т. С. Трипольские модели жилища: (В связи с новыми археологическими открытиями) // ВДИ.— 1938.— № 4.— С. 235—247.
- ³² Пассек Т. С. Об итогах научной конференции Института археологии Академии наук УССР, посвященной изучению трипольской культуры // КСИИМК.— 1939.— Вып. 2.— С. 38—41; Первая научная конференция Института археологии Академии наук УССР // ВДИ.— 1939.— № 3.— С. 223—228.
- ³³ Пассек Т. С. Новые исследования в области «трипольской культуры» в УССР // СА.— 1937.— Т. 3.— С. 223—227.
- ³⁴ Энеолит СССР.— М., 1982.— С. 167—168; Археология Украинской ССР.— К., 1985.— С. 190; Якубенко О. О. Результати археологічних досліджень трипільського поселення Володимирівка (Кіровоградська область), проведених 1989 року // Деякі основні напрями вдосконалення діяльності музеїв на сучасному етапі.— К., 1990.— С. 92.
- ³⁵ Колектив Музею й автор цієї статті виловлюють І. С. Магурі щирю подяку за його благородний громадянський вчинок.

СПИСОК ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ С. С. МАГУРИ

1. Питання побуту на підставі залишків трипільської культури // Трипільська культура на Україні.— К., 1926.— Вип. 1.— С. 97—112: іл.
2. Побут по залишках трипільської культури // Червоний шлях.— 1926.— № 11—12.— С. 125—140: іл.
3. Рец. // Записки ВУАК.— 1930.— Т. 1.— С. 318—321. Рец. на кн.: Гериневич В. О. Стоянка неолітичної людини біля с. Великої Мукші Китайгородського району, Кам'янець-Подільської округи // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти.— 1926.— Т. 1.— С. 14—17: іл.
4. Бібліографічний покажчик з археології (1917—1928 рр.) // Записки ВУАК.— 1930.— Т. 1.— С. 337—356.
5. Археологічні дослідження на Сумщині року 1929 // Хроніка археології та мистецтва.— 1930.— Ч. 1.— С. 32—36.
6. Дві мідяні посудини з Черкащини // Хроніка археології та мистецтва.— 1930.— Ч. 1.— С. 53—55: іл.
7. Випадкові знахідки за р. 1927 // Хроніка археології та мистецтва.— 1930.— Ч. 2.— С. 49—57.
8. Рец. // Хроніка археології та мистецтва.— 1931.— Ч. 3.— С. 99—101. Рец. на кн.: Makarenko N. La civilisation des Scythes et Halstatt-Eurasia Septentrionalis Antiqua. V.— Helsinki, 1930.— С. 22—48; іл.
9. Дослідження т. зв. «трипільської культури» // Наук. зап. ІМК УАН.— 1935.— № 3—4.— С. 104.
10. До питання про стару слов'янську кераміку часів родоплеменного ладу: (З приводу розкопів на горі Киселівці в Києві 1932 р.) // Наук. зап. ІМК УАН.— 1934.— № 1.— С. 53—74: іл.
11. Розкопи на горі Киселівці в Києві 1933 р. // Наук. зап. ІМК УАН.— 1934.— № 1.— С. 212.
12. Експедиція 1934 р. для дослідження пам'яток трипільської культури // Наук. зап. ІМК УАН.— 1937.— № 2.— С. 67—95: іл.
13. Магура С. С. Розкопи давнього трипільського селища // Комуніст.— 2 вер., 1936.